
Achterwaarts de toekomst in

Ronald W.P.A.M. de Leij*

Zeer waarschijnlijk zal op het moment waarop u dit leest, tussen kabinet en sociale partners een nieuw sociaal akkoord tot stand zijn gekomen. Minder baanbrekend dan het akkoord van Wassenaar, maar op papier zullen dan toch stapjes zijn gezet in de richting van straks wat langer doorwerken, een verzachte ingreep in de arbeidsongeschiktheidsvoorzieningen na het tweede ziektejaar en een nadere discussie over de werkloosheidswet in ruil voor arbeidsrust en een verantwoorde loonkostenontwikkeling in 2005 en misschien zelfs in 2006. Eind goed, al goed? Niet naar mijn mening. We gaan onverminderd achterwaarts de toekomst in.

Van de ons in maart 2000 ('Lissabon-agenda'¹) in het vooruitzicht gestelde, hoogcompetitieve, hoogdynamische kenniseconomie die welvaart én welzijn naar Europees model ook voor toekomstige generaties zou moeten waarborgen, ontbreekt hoegenaamd elk spoor. Terwijl die agenda door de Sociaal Economische Raad in haar advies van 18 juni 2004 unaniem wordt onderschreven. In het verlengde waarvan de SER het kabinet aanbeveelt om vanuit Brussel op het grondgebied van de Europese Unie elke boom te kappen waarachter aanbieders van goederen en diensten zich tegen concurrentie zouden kunnen verschuilen en met alle middelen herplanting te voorkomen. De Raad zegt het meer verhuld ('... de disciplinerende werking van marktwerving') maar het komt op hetzelfde neer.

De door de Raad mijns inziens zonder alternatief bepleite hyperconcurrentie vereist (naast ontgroening en vergrijzing) een omwenteling op een veelheid van maatschappelijke terrei-

nen. Echter, zodra die omwenteling in concrete stappen vertaald en met achterbannen gedeeld moet worden, deinst men terug. En niet alleen de vakbeweging. Natuurlijk moet het, maar niet nu, niet hier en niet voor ons.

Inmiddels wordt de toekomst door een meerderheid van de Nederlandse bevolking als dreigend ervaren. Dat blijkt duidelijk uit het recent verschenen, tweejaarlijks rapport van het Sociaal en Cultureel Planbureau.² De kortst mogelijke samenvatting van de naar mijn oordeel belangrijkste bevindingen in dit rapport komt er op neer dat de in grote meerderheid (zeer) tevreden Nederlanders verwachten onafwendbaar toe te gaan naar een samenleving die zij *niet* wensen.

Het zijn bevindingen die sporen met bevindingen in menig onderzoek onder werknemers in de laatste tien tot vijftien jaar. Steeds weer overheerst tevredenheid en is er aan vernieuwing maar weinig behoefte. Een van de eerste onderzoeken in dat verband is het onderzoek van De Korte en Bolweg uit 1994.³ Zij constateerden dat de nieuwe werknemer *niet* bestond. Natuurlijk, de verschijningsvorm van de werknemer toonde belangrijke verschillen met een kwart eeuw daarvoor (vaker vrouw, vaker in deeltijd, hoger opgeleid, vaker tweeverdiener en dergelijke) maar van de in de media en op symposia voorspelde op zichzelf gerichte en doorlopend calculerende jobhopper was, op een uitzondering na, géén sprake. Tien jaar later weten volgens de stichting Pensioen kijker.nl negen op de tien werkende vrouwen (nog steeds) niet óf en hoeveel pensioen zij eigenlijk opbouwen. Hoezo, calculerend?!

Ik denk dat ook de nieuwe openbaarvervoer-

* Mr. R.W.P.A.M. de Leij is hoofd Strategische Beleidsontwikkeling van het AWWN.

gebruiker niet bestaat, net zo min als de nieuwe energie- of de nieuwe zorgconsument. En ook de nieuwe werkgever is een sui generis waarvan er nog maar enkele exemplaren rondlopen.

Menigeen ervaart dat als geruststellend. Het zijn immers feitelijke constatering en feiten zijn in de regel een gezond wapen tegen overdreven nieuwlichterij. 'Ach meneer, men zegt wel te willen kiezen, maar geef ze de keuze en ze kiezen voor wat ze al hadden. Hoe zouden ze ook weten wat ze moeten kiezen?!'

De echte vraag is uiteraard of de vijf I's van Schnabel⁴ zich daar iets aan gelegen zullen laten liggen. Dan wel de nieuwe leden van de Europese Unie en de aankomende wereldmachten China en India. 'Ssst! meneer, ze zijn in Nederland al zó tevreden, laten wij het maar rustig aan doen!'

Dat die rust ons niet gegund zal zijn, lijkt wél tot de bevolking door te dringen. Een onrustige toekomst wordt, hoewel ongewenst, als onafwendbaar beschouwd.

Wat gaan we nu doen? Gaan we die onrustige toekomst tegenhouden met demonstraties op het Museumplein, het Malieveld of misschien wel het Plein van de Hemelse Vrede? Of gaan we ons uitputten in verwijten en bedreigingen aan het adres van het Nederlandse volk? Verwijten van luiheid, van tomeloos verwend zijn en bedreiging met verlies van alles wat we nu juist leuk en aardig vonden (inclusief arbeidsplaatsen) tenzij we alsnog bereid zijn om ons in ruil voor lagere lonen van de vroege morgen tot de late avond in te spannen. Tonen we een toekomst die je vanzelf zeer tevreden doet zijn met het heden? Van deze varianten hebben we dit voorjaar en deze zomer de nodige voorbeelden gezien en het resultaat is ernaar: we stellen de toekomst nog maar even uit.

Het alternatief is een *positieve* variant. Want waarom zou de toekomst nu ineens géén vergrotende trap van het heden meer kunnen zijn? Met meer welvaart: zo'n 11 procent van de Nederlandse bevolking bevindt zich op of onder de armoedegrens.⁵ Met meer welzijn: de eenzaamheid voorbij? Met meer duurzaamheid, meer en betere banen, meer sociale samenhang? Partijen (kabinet, werkgevers en

werknemers) zouden er goed aan doen en goed aan gedaan hebben zich gezamenlijk in te spannen voor een omvattende en gedeelde conceptie van een *positieve* toekomst, een wenkend perspectief voor iedereen. Productief deelnemen aan de samenleving – *werken* – door iedereen die daartoe in staat is, neemt daarin een prominente plaats in en als dát angst inboezemt, als we aanstonds zelfs snel slijtende beroepen in stand gaan houden omdat je dan wél met vroegpensioen mag, dan is er iets grondig mis. Met ons. Met de wijze waarop wij dingen organiseren, inrichten, institutionaliseren. Er zijn en komen geen nieuwe mensen. Maar er zijn en komen wel nieuwe omstandigheden waarin en waaronder die mensen bestaan. Die omstandigheden vragen om een nieuwe organisatie, een nieuwe inrichting, nieuwe instituties in een omvattend en samenhangend concept. Het uiten van bedreigingen en het nemen van gefragmenteerde 'divide et impera'-maatregelen is extreem bevorderlijk voor tevredenheid met het heden. Alleen is dat heden morgen verleden tijd. Het kan anders, maar daar is een ander akkoord voor nodig.

Noten

- 1 Metafoor voor het strategisch doel dat de Europese regeringsleiders in maart 2000 te Lissabon voor de Europese Unie formuleerden: '... to become (by 2010) the most competitive and dynamic knowledge-based economy in the world, capable of sustainable economic growth with more and better jobs and greater social cohesion.'
- 2 *In het zicht van de toekomst; Sociaal en Cultureel Rapport 2004*, SCP, Den Haag, 2004.
- 3 'De nieuwe werknemer?! Een verkenning naar veranderingen in werknemerswensen en de management-consequenties daarvan', Drs. A.W. de Korte en dr. J.F. Bolweg; Van Gorcum/Stichting Management Studies; Assen, 1994.
- 4 Prof. Dr. P. Schnabel is directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP). Zijn vijf I's (individualisering, informalisering, informatisering, internationalisering en intensivering) figureren voor het eerst in 'Trends, dilemma's en beleid; Essays over ontwikkelingen op langere termijn', SCP, 2000. Zij keren onder meer terug in het recente SCP-rapport 'In het zicht van de toekomst', 2004).
- 5 'Structurele Indicatoren', Eurostat 2004. Het cijfer voor Nederland heeft betrekking op 2001.